

Васильєва-Шаламова Ж.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Буткевич А.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ЗАЯВНИКАМИ У СПРАВАХ ПРО ОБМЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У ВІДВІДУВАННІ ГРАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА УЧАСТІ В АЗАРТНИХ ІГРАХ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті аналізується питання особливостей провадження у справах про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, розглядається законодавство та наукові підходи до цього питання. Досліджуються правові проблеми, пов'язані з обмеженням фізичних осіб у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх в Україні у судовому порядку, а також виокремлюються законодавчі прогалини та недосконалість правового регулювання цієї сфери з метою формулювання конкретних напрямків для майбутніх досліджень. Звернено увагу та проаналізовано динаміку зростання кількості осіб які мають обмеження через ігрову залежність відповідно до даних Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей, значно збільшилась кількість звернень від громадян щодо обмеження рідних від участь в азартних іграх.

У статті детально розглядається питання того, хто може бути заявником у справах про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх. Обґрунтовується, що законодавство України не визначає чітко коло осіб, які мають право подати таку заяву, що призводить до процесуальних ускладнень.

Зокрема, акцентується увага на тому, що відповідно до чинних норм Цивільного процесуального кодексу України, заяву про обмеження доступу до азартних ігор може подати лише член сім'ї першого ступеня споріднення або законний представник. Водночас, аргументується, що це формулювання потребує уточнення та розширення, щоб охопити більше осіб, які можуть бути постраждалими від ігрової залежності близьких осіб, навіть якщо вони не належать до членів сім'ї першого ступеня споріднення. Для вирішення цієї проблеми пропонується внести зміни до цивільного процесуального законодавства та розширити коло заявників у таких справах.

Загалом, у статті наголошується на необхідності удосконалення правового регулювання в сфері обмеження участі в азартних іграх для забезпечення ефективного захисту інтересів як самих гравців, так і їхніх родин. Внесення змін до законодавства сприятиме кращій реалізації права на захист і правосуддя для вразливих груп населення.

Ключові слова: окреме провадження, гральний бізнес, обмеження участі в азартних іграх, заявник, законний представник, члени сім'ї першого ступеня споріднення, органи опіки та піклування, цивільне судочинство.

Постановка проблеми. Згідно з рекомендацією Європейської Комісії від 2014 року, країни Європейського Союзу (ЄС) повинні забезпечити наявність механізмів, які дозволяють як самим гравцям, так і їхнім родичам або опікунам, звертатися із заявами про самообмеження доступу до азартних ігор.

Рекомендації також передбачають створення заходів, спрямованих на запобігання участі неповнолітніх у азартних іграх, а також зобов'язання операторів моніторити поведінку гравців, щоб вчасно виявити проблеми, пов'язані із залежністю.

Що стосується нашої країни, то протягом тривалого часу діяльність гральних закладів України була незаконною, а участь в азартних іграх забороненою. Водночас, з метою пошуку шляхів забезпечення протидії лудоманії й убезпечення громадян від надмірної захопленості азартними іграми в Україні було прийнято Закон «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» 14 липня 2020 року [1], яким було легалізовано гральний бізнес. Частиною 1 статті 4 даного закону визначено

мету та принципи державної політики у сфері організації та проведення азартних ігор. Зокрема, метою державної політики у сфері організації та проведення азартних ігор є створення умов *для зниження соціальних ризиків*, пов'язаних з їх організацією та проведенням, та забезпечення дотримання організаторами азартних ігор вимог законодавства, а п. 1 ч. 2 цієї статті встановлено принципи державної політики у сфері організації та проведення азартних ігор якими є: *захист прав, законних інтересів, життя та здоров'я громадян*.

З одного боку цей закон зосереджений на встановленні певних гарантій для учасника азартних ігор сприяє його захисту, тобто задекоментована, а з іншого менше уваги приділено близьким особам, родині, особливо коли гравець не шукає допомоги і тим самим не визнає себе залежним від азартних ігор.

На сьогодні Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей (далі – КРАІЛ) продовжує свою діяльність щодо запобігання ігровій залежності серед населення України. Згідно з інформаційними даними в Україні кількість людей, які мають обмеження через ігрову залежність, зросла удвічі за перше півріччя 2024 року. За цей час туди несли 4585 людей – це на 18% більше, ніж загалом за попередні 2,5 роки. З початком інформаційної компанії кількість активних посилань на вебсторінку КРАІЛ, де розміщені інформаційні матеріали щодо ігрової залежності, станом на 1 листопада 2024 року, зросла з порівняно з початком її діяльності з 142 до 10146 осіб, що свідчить про серйозні проблеми залежності українців у участі азартних іграх. Після старту інформаційної компанії громадяни стали активніше звертатись до регулятора по допомогу, а також значно збільшилась кількість звернень від громадян щодо обмеження рідних від участь в азартних іграх (кількість осіб, внесених до Реєстру у 2024 році за рішенням КРАІЛ, зросла на 170% в порівнянні з 2023 роком). У 2024 року регулятором та організаторами азартних ігор внесено відомості до Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх (далі – Реєстр), щодо 7 573 осіб. Зокрема, відомості щодо 7 136 осіб внесено до Реєстру за заявами, які надійшли до КРАІЛ, щодо 437 осіб – за заявами, що надійшли до організаторів азартних ігор [2].

Звернемо увагу, що таке негативне явище як зловживання азартними іграми набуло ще більших обертів у зв'язку з довготривалим військовим станом, у якому знаходиться наша країна. Укра-

їнці опинилися у складних психологічних, економічних та побутових умовах, хапаються за можливість швидкої наживи витрачають гроші і деякі навіть останні на відвідування гральних закладів, беруть займи, оформлюють кредити, однак це не призводить до бажаного результату, чим ставлять себе та свою сім'ю та близьких у ще більш скрутне матеріальне становище.

Тому в умовах сьогодення актуальним постає питання щодо обмеження фізичних осіб у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх у судовому порядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питанням пов'язаним з обмеженням цивільної дієздатності фізичної особи було присвячено чимала кількість наукових праць в яких досліджувались різні аспекти цього правового явища. Зокрема: С. С. Бичкова, Н. Л. Бондаренко-Зелінська, В. В. Каморов, О. Г. Світлічна, С. Я. Фурса, І. В. Удальцова та інші.

Однак, наукова спільнота доволі мало уваги приділяє питанням обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх судом. Зокрема, окремі аспекти особливостей провадження у таких справах були предметом дослідження А. С. Іванової та Н. О. Кіревої, І. Мирошніченко, Т. А. Стоянової. Разом з тим, науковці чітко не виділили конкретних проблем, які виникають ще на стадії подання заяви про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, а саме, щодо кола заявників.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз проблем цивільного процесуального законодавства щодо визначення осіб, які можуть бути заявниками у справах обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, а також пропозиції щодо вирішення цих проблем.

Виклад основного матеріалу. Визначення осіб, які можуть подати заяву на обмеження доступу фізичних осіб до гральних закладів або участі в азартних іграх, є важливою частиною законодавства багатьох європейських країн. У ЄС, основна мета таких законів – це захист вразливих груп населення від залежності та фінансових втрат, а також захист від кримінальної діяльності.

В Україні порядку розгляду справ про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх присвячена Глава 2-1 Розділу IV Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК України) [3]. Як зазначає Т. А. Стоянова, «можливість обмежити фізичну

особу у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх – є одним із заходів дотримання принципу відповідальності гри, як базового принципу введення державного регулювання грального бізнесу» [4, с. 548].

Проте, наразі, положеннями Глави 2-1 Розділу IV ЦПК України питання щодо того, хто може бути заявником у вказаній категорії справ, визначається неоднозначно. Зокрема, відповідно до статті 300² ЦПК України заяву про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх може бути подано членами сім'ї першого ступеня споріднення або законними представниками такої особи [3].

Поняття «член сім'ї першого ступеня споріднення» не міститься в чинному ЦПК. Проте, п. 14.1.263 ст. 14 ПК України зазначає, що членами сім'ї фізичної особи першого ступеня споріднення вважаються її батьки, її чоловік або дружина, діти такої фізичної особи, у тому числі усиновлені. Законним представником такої особи є батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом [5, с. 597].

Перелік осіб, що вважаються членами сім'ї першого ступеня споріднення, міститься в статті 1261 Цивільного кодексу України, де вказано, що до таких осіб відносяться діти, інший член подружжя (чоловік або дружина) та батьки [6].

Водночас, використання критерію спорідненості для подання заяви про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх не видається логічним, адже воно спричиняє процесуальні перепони для реалізації стандарту доступу до правосуддя для осіб, які не є членами сім'ї першого ступеня споріднення, але прямо залежать від особи, яка зловживає азартними іграми. У цьому контексті Н. О. Кіреєва та А.С. Іванова доцільно вказують на те, що перелік осіб, які можуть бути заявниками у цій категорії справ варто розширити шляхом зміни формулювання «член сім'ї першого ступеня споріднення» на «член сім'ї» [7, с. 70].

Необхідність такої зміни підтверджується і тим, що формулюючи підстави для обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, законодавець використовує словосполучення «що ставить особу або її сім'ю у скрутне матеріальне становище», «скрутне матеріальне становище особи чи членів її сім'ї» [4]. Тобто, з одного боку, законодавець застосовує термін «члени сім'ї», але, з іншого боку, не всі члени сім'ї наділені правом на звернення до суду, адже не всі вони є членами сім'ї

першого ступеня споріднення. Саме тому, доцільним є внесення змін до статті 300-2 ЦПК України шляхом розширення кола заявників за рахунок усіх членів сім'ї, а не лише членів сім'ї першого ступеня споріднення.

Слід звернути увагу на існування правової невизначеності щодо того, законний представник якої особи може звернутися до суду: особи, яку потрібно обмежити у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, чи особи, яка є членом сім'ї першого ступеня споріднення. Невизначеність виникає через те, що в цій статті вказується, що «заяву...може бути подано членами сім'ї першого ступеня споріднення або законними представниками такої особи». Тобто, словосполучення «члени сім'ї» вживається у множині, а «такої особи» в однині, що дає підстави вважати, що формулювання «такої особи» стосується фізичної особи щодо якої подається заява, а не членів сім'ї першого ступеня.

Якщо саме так тлумачити це положення, то виникають питання щодо логічності його формулювання з огляду на те, що стаття 59 ЦПК України передбачає, що у судовому процесі через законного представника можуть брати участь малолітні, неповнолітні особи, недієздатні особи, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена. Разом з тим, перераховані особи не можуть бути «гравцями», відвідувати гральні заклади та брати участь в азартній грі відповідно до вимог Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» [1]. Виходячи з цього, ситуація, коли до суду звертається законний представник «гравця», видається неможливою.

На це звертає увагу Руденко О. А у своєму дослідженні вказуючи на те, що відсутні правові підстави для встановлення обмежень, передбачених главою 2-1 розділу IV ЦПК України, для таких осіб, а тому їхніх законних представників не може бути віднесено до заявників у досліджуваній категорії справ [8, с. 55].

Водночас, ми не можемо повністю погодитись з таким висновком, можливим є інше тлумачення положення щодо законних представників. Мова йде про ситуацію, коли член сім'ї першого ступеня споріднення, який має право на звернення до суду з заявою про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, є малолітнім, неповнолітнім, недієздатним або обмежено дієздатним. Саме такий варіант видається більш логічним. Прикладом цього є ситуація, коли колишня дружина хоче обмежити у від-

відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх колишнього чоловіка – батька своєї дитини, який має заборгованість за аліментами більше трьох місяців. Проте, виходячи з положень законодавства, вона не має права на звернення до суду з відповідною заявою, але її малолітня дитина – як особа, яка відноситься до членів сім'ї першого ступеня споріднення таким правом наділена. При цьому, дитина самостійно не звертається до суду, тому звернутися до суду може лише законний представник такої дитини – її мати. Саме тому, ми дотримуємося думки, що законодавцю слід конкретизувати те, чий законний представник може звернутися до суду, шляхом зміни формулювання «законними представниками такої особи» на «їх законними представниками». В такому випадку, буде зрозуміло, що використання займенника «їх» стосується «членів сім'ї».

Для того, щоб поставити себе та власну сім'ю у скрутне матеріальне становище, зовсім не обов'язково зловживати спиртними напоями чи наркотичними засобами. Якщо особа часто грає а азартні ігри, то вона має ще більше шансів поставити себе та власну сім'ю у скрутне матеріальне становище, ніж особа яка зловживає алкоголем. Особа яка грає в азартні ігри, часто не може самостійно зупинитися і при цьому витрачає чималі кошти. Унаслідок такої поведінки може страждати не лише сама особа, а ще й члени її сім'ї. Часто гравці використовують як ставки нерухоме майно: будинки, у яких вони проживають, автомобілі, меблі, побутову техніку. Після програшу вони та їх сім'ї втрачають житло та поповнюють списки осіб без постійного місця проживання [9, с. 7].

Обмеження участі особи в азартних іграх шляхом внесення до Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх, здійснюється:

1) самостійно за заявою особи шляхом особистого подання організатору азартних ігор або Уповноваженому органу письмової заяви (заяви про самообмеження) з одночасним пред'явленням документа, що посвідчує особу.

Фізична особа може самостійно обмежити себе у відвідуваннях гральних закладів та в участі в азартних іграх на строк від шести місяців до трьох років шляхом особистого подання організатору азартних ігор або Уповноваженому органу письмової заяви (заяви про самообмеження) з одночасним пред'явленням документа, що посвідчує особу.

Однак, звернемо увагу на те, що переважна більшість гравців не визнає своєї залежності від

ігроманії, відмовляючись звертатись за допомогою до відповідних органів, в такому випадку, члени їхніх сімей можуть виявляти ініціативу зокрема:

2) Уповноваженим органом за обґрунтованою заявою членів сім'ї першого ступеня споріднення або законних представників (заяви про обмеження) на строк до шести місяців;

І остання підстава для обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі азартних іграх є:

3) рішення суду.

Проте проаналізуємо які підстави є для обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі азартних іграх у судовому порядку.

Перше, перевищення витрат на гру над особистими доходами особи, що ставить себе, або сім'ю у скрутне матеріальне становище; друге, несплата аліментів продовж більш трьох місяців; третє, наявність у особи боргових зобов'язань більш ніж на 100 прожиткових мінімумів доходу громадян; четверте, отримання особою або членами її сім'ї житлової субсидії чи пільги на сплату ЖКП; п'яте, скрутне матеріальне становище особи чи членів її сім'ї, а також осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати.

У разі якщо гравець шляхом участі в азартних іграх **завдає шкоду самому собі** та/або своїй сім'ї через приведення до тяжкого матеріального стану, такий гравець може бути обмежений у відвідуваннях гральних закладів та участі в азартних іграх на строк від шести місяців до трьох років за рішенням суду.

Отже аналіз положень першого та п'ятого пункту ч.1 ст. 300³ ЦПК України, майже дублюється та вказує на те, що законодавець акцентує увагу на тому, що особа в першу чергу ставить себе або сім'ю у скрутне матеріальне становище.

Однак виникає питання, хто /або (яка особа) буде звертатись до суду із заявою про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, якщо у особи немає членів сім'ї першого ступеня споріднення відповідно до вимог закону, або взагалі немає близьких родичів?

На наш погляд, з метою захисту інтересів особи яка відмовляється добровільно не відвідувати гральні заклади та брати участь в азартних іграх у виключних випадках коли у особи немає близьких родичів, необхідно залучати відповідні органи місцевого самоврядування, а саме органи опіки та піклування.

Висновки. Стаття 300-2 ЦПК України, якою визначається перелік осіб, які можуть бути заяв-

никами у справах про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, є нечіткою і потребує змін. Зокрема, доцільним є розширення переліку осіб, які можуть бути заявниками у цій категорії справ, шляхом зміни формулювання «член сім'ї першого ступеня споріднення» на «член сім'ї», а також зміна формулювання «законними представниками такої особи» на «їх законними представниками» з метою конкретизації.

Крім того, до осіб які можуть бути заявниками у справах про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх з метою захисту інтересів особи яка відмовляється добровільно саму себе обмежувати у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх у **виключних випадках** залучати органи, яким законом надано права звертатись до суду в інтересах інших осіб, а саме органи опіки та піклування.

Список літератури:

1. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор : Закон України від 14 липня 2020 року № 768-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#n1034> (дата звернення: 21.02.2024).
2. Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей <https://www.gc.gov.ua/ua/Infografiky/35470.html> (дата звернення: 21.12.2024).
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 21.12.2024).
4. Стоянова Т.А. Особливості доказування в справах про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх онлайн. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2-х т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 21 травня 2021 р. Одеса : Гельветика, 2021. Т. 2. С. 548–549.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за загальною редакцією Василюк Н. В., Гулька Б. І., Кота О. О. – Київ : ВД «Дакор», 2021. – 1028 с.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 21.12.2024).
7. Кіреєва Н.О., Іванова А.С. Процесуальні особливості розгляду судом справ про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх як категорія справ окремого провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 69–72.
8. Руденко О.А. Розгляд судом справ про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх. *Галицькі студії Юридичні науки* 1, 2023 С. 57-52.
9. Васильєва-Шаламова Ж. В. Підстави обмеження цивільної дієздатності особи та доказування їх наявності в цивільному судочинстві. // *Jurnalul juridic national: teorie și practică / NATIONAL LAW JOURNAL: THEORY AND PRACTICE* – 2015. – № 1. – С. 75–78.

Vasylieva-Shalamova Zh.V. Butkevych A.V. THE PROBLEM OF DETERMINING PERSONS WHO MAY BE APPLICANTS IN CASES OF RESTRICTING A NATURAL PERSON FROM VISITING GAMBLING ESTABLISHMENTS AND PARTICIPATING IN GAMBLING IN CIVIL PROCEEDINGS

The article deals with the issue of the specifics of cases of restricting a natural person from visiting gambling establishments and participating in gambling. Legislation and scientific approaches are considered to the subject. The article examines legal issues related to the restriction of individuals' access to gambling establishments and participation in gambling in Ukraine through court proceedings. It also identifies legislative gaps and the shortcomings of legal regulation in this area, aiming to formulate specific directions for future research.

The article provides a detailed analysis of who can be a petitioner in cases regarding the restriction of an individual's access to gambling establishments and participation in gambling. It argues that Ukrainian legislation does not clearly define the circle of individuals who have the right to file such a petition, leading to procedural complications.

In particular, the focus is on the fact that according to the current provisions of the Civil Procedure Code of Ukraine, a petition to restrict access to gambling can only be submitted by a family member of the first degree of kinship or a legal representative. At the same time, it is argued that this formulation requires clarification and expansion to include a wider range of individuals who may be affected by the gambling addiction of close relatives, even if they are not first-degree family members. To address this issue, it is proposed to amend the civil procedural legislation and broaden the list of petitioners in such cases.

Overall, the article emphasizes the need to improve legal regulation in the area of restricting participation in gambling to ensure effective protection of the interests of both gamblers and their families. Legislative amendments will contribute to better realization of the right to protection and justice for vulnerable groups of the population.

Key words: separate proceeding, gambling, restriction on taking part in gambling, applicant, legal representative, family members of the first degree of kinship, guardianship and trusteeship bodies.